

ENDEMSKA GUŠA I NASELJENJE NA OTOKU KRKU

Branimir Gušić

Istražujući god. 1954. prehranu seoskoga stanovništva u Republici Hrvatskoj, Ferber i Buzina¹ prvi su skrenuli pažnju na napadno veliki postotak gušave školske djece (68% svih đaka) na otoku Krku, a u znatno manjem postotku i na nekim drugim otocima sjevernog Jadrana (Pašman, Unije, Pag i Dugi otok 20—30%, te ispod 10% Lošinj, Olib, Ugljan, Murter i Kaprije). Ovako veliki postotak gušavosti upućivao je na činjenicu da se na ovim otocima sjevernog Jadrana ne može raditi o akviriranoj pojedinačnoj pojavi, nego o pravoj endemskoj gušavosti, inače u to doba još veoma rasprostranjenoj u unutrašnjosti naše zemlje. Gušavost je bila mjerena po indicijama Svjetske zdravstvene organizacije iz god. 1953. Polazeći od pretpostavke da je deficit joda glavni strumogeni faktor kod endemske pojave, oni su ispitivali snabdijevanje stanovništva ovih otoka jodom u vodi i hrani, te kod toga utvrdili da u hrani primaju više joda od onih stanovnika naših otoka u čijim je predjelima gušavost nepoznata pojava, a da je sadržaj joda u pijaćoj vodi naših otoka posvuda otprilike jednak. Pije se gotovo posvuda ili voda kišnica, siromašna mineralima, sakupljena u cisternama, ili se upotrebljavaju vrela slatke vode miješane s morskom, dakle brakične prirode, bogate jodom. Iz toga su zaključili da deficit joda ne može imati presudnoga utjecaja na pojavu endemske gušavosti na ovim otocima, već da uzrok njenoj pojavi moramo tražiti u nekim drugim, nama još nepoznatim faktorima.

Premda je pojava endemske gušavosti u morskim i primorskim predjelima rijetka pojava, ona nije i nepoznata. Tako je ona već davno zabilježena i u samom arealu Jadranskoga mora, u dolini rijeke Pada u provinciji Liguriji² i dalje na jugu u predjelu Monte Gargana.³ U našem Primorju prvi se pojavom gušavosti pozabavio nobelovac bečki profesor Wagner v. Jauregg, na prijelomu stoljeća, tada jedan od vodećih istraživača gušavosti i njenih posljedica u Evropi. Njemu je pala u oči činjenica da se u popisu vojnih obveznika prilikom regrutacije u austrijskoj polovini carevine navode i 77 kretena iz Dalmacije, iako je



Sl. 1. Vrbnik

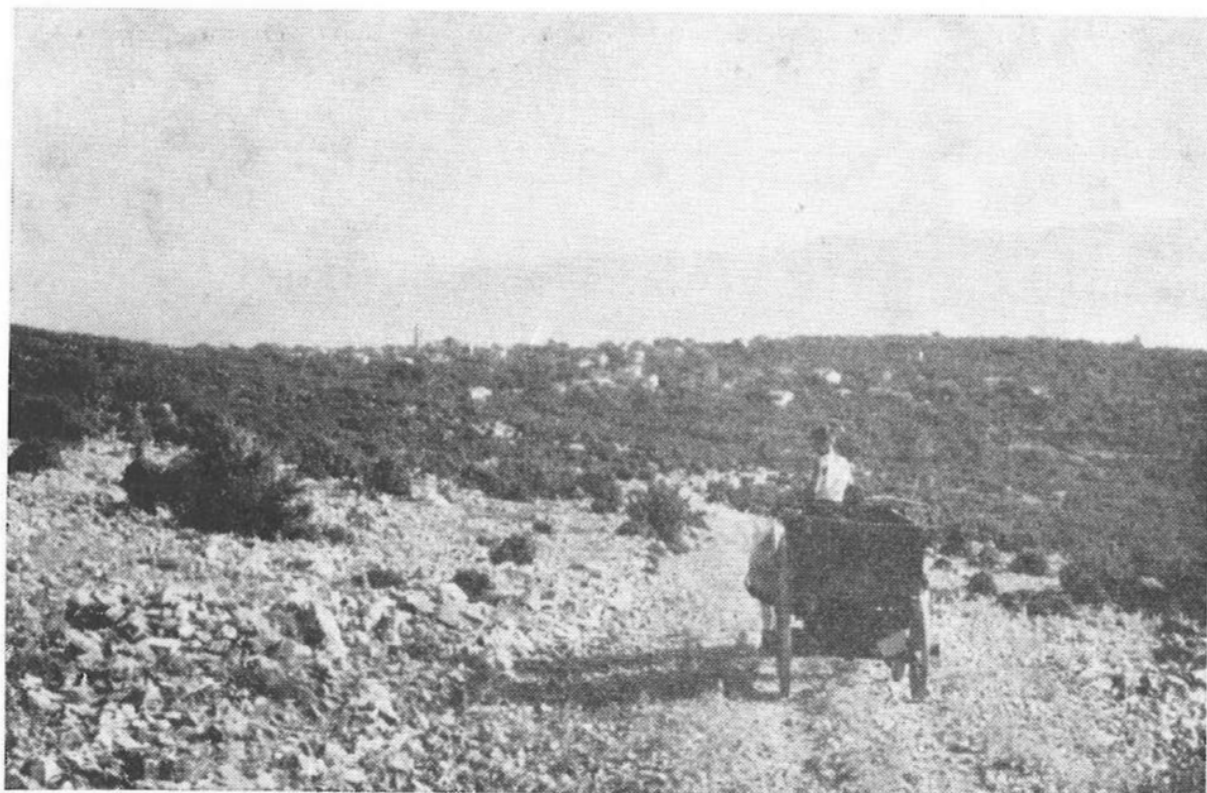
bilo poznato da endemske strume u toj zemlji nema. Još više ga je začudila činjenica da su za kotar Lošinj, koji je tada obuhvaćao sva tri velika sjeverojadranska otoka: Lošinj, Cres i Krk, navedena u takovom popisu i 28 kretena. Da bi raščistio to pitanje, posjetio je na Uskrs god. 1906. ove otoke i lično pregledao 15 u popisu navedenih kretena. Svoja zapažanja objavio je u listopadskom broju Wiener klinische Wochenschrift iste godine, donijevši i fotografije čitavoga niza ovih bolesnika.⁴ Zastupajući i dalje Hirsch-ovu tezu o »imunitetu morske obale« za postanak endemske strume,⁵ on je utvrdio da se kod navedenih bolesnika »ne radi o pravim kretenima strumogenoga porijekla nego o osobama čiji mali rast i ostale oznake moraju imati drugu njemu još neobjašnjenu etiologiju«. I zaista, mi danas znamo da se kod navedenih osoba u Jurandvoru na Krku radi o patuljcima hipofizarne geneze, u čijem postanku, kao i kod nekih drugih na istom otoku, endogamija sigurno igra važnu ulogu.

Iako je Hirschova tvrdnja do danas ostala u pravilu u punoj važnosti, novija istraživanja endemske gušavosti na cijelom svijetu pokazala su da se guša ipak izuzetno javlja i u primorju ili na otocima, iako svagda u manjem obimu nego u unutrašnjosti kontinenta, a napose u dolinama planinskog predjela. To se osobito lijepo može zapaziti u nekim fjordovima Norveške, gdje se uz obalu odmah nastavljaju duboke doline zatvorene visokim planinama. Tako su Devolt i Closs u općini Forsand nedaleko Stavangera mogli procentualno uvijek utvrditi pove-

ćanje broja gušavih od same morske obale prema unutrašnjosti (od 29,9% do 62,8% pučanstva).⁶ Island, na kojemu je endemska guša nepoznata, ostao je i danas najsnažniji argument za Hirschovu tvrdnju.

Nalazi gušavosti Ferbera i Buzine na Krku i na nekim drugim otocima našeg Jadrana, premda utvrđeni najprije samo kod školske djece, odmah su probudili našu pozornost, pogotovo kada su daljnja ispitivanja pokazala da gušavost nije svagdje samo prolazna pubertetska pojava, nego da se ona na nekim mjestima javlja i kod odraslih, pa da štaviše, ponegdje dosiže i čvoraste oblike.⁷ Polazeći od nalaza kod školske djece (vidi tab. 1), mi smo onda 1957. godine, nakon što smo prije toga posjetili sva naselja na otoku i propješačili čitavim otokom uzduž i poprijeko, izabrali Polje i Risiku, kao dva mjesta s procentualno najvišim brojem dječje strume, i tamo izvršili pregled odraslih osoba (vidi tab. 2). Kao kontrolnu grupu izabrali smo Milohniće sa najmanjim brojem utvrđene dječje guše. Kod toga se pokazalo da u oba susjedna sela, Polju i Risiki, broj gušavih dosiže preko 62% odnosno 51% pučanstva, dok on u kontrolnom selu Milohnići ne dosiže ni 4%.

I Polje i Risika zauzimaju sličan topografski položaj na istočnoj strani otoka. Smješteni na sličnoj nadmorskoj visini između 120 i 170 m, uz bogato, u zimskom periodu plavljeno polje, izloženi kontinentalnim vjetrovima, a napose buri, oni se bitno razlikuju od položaja Milohnića na zapadnoj, suprotnoj strani otoka, u analognoj nadmorskoj visini, ali u kraju zaklonjenom od kontinentalnih vjetrova, osobito od bure, s bogatom vegetacijom u okolici.



Sl. 2. Između Polja i Risike

Mjesto	Broj učenika	Vrsta škole			Broj gušavih		
		4-godiš.	6-godiš.	8-godiš.	I stup.	II stup.	III stup.
Baška	130	—	—	+	64	2	—
Baška Draga	28	+	—	—	17	—	—
Dobrinj	49	—	+	—	31	2	—
Dubašnica	119	—	—	+	76	1	—
Gabonjin	22	—	+	—	14	1	—
Garica	17	—	+	—	6	—	—
Kornić	31	—	+	—	20	—	—
Kras	31	—	+	—	21	—	—
Milohnići	86	—	—	+	13	—	—
Njivice	11	—	+	—	5	—	—
Omišalj	67	—	+	—	37	—	—
Polje	34	—	+	—	31	1	—
Poljica	67	—	+	—	28	—	—
Punat	160	—	—	+	58	1	—
Risika	37	—	+	—	30	6	—
Skrbčići	10	+	—	—	3	—	—
Sužan	32	—	+	—	23	—	—
Sv. Vid	18	+	—	—	12	—	—
Vrbnik	73	—	—	+	33	—	—

Tab. 1 — Gušavost školske djece na otoku Krku god. 1957.

Mjesto	Broj pregleda- nih		Broj gušavih						Bez guše	
			I stupanj		II stupanj		III stupanj			
Milohnići	23	59	—	4	—	—	—	—	23	55
Polje	23	77	8	36	—	7	—	2	15	32
Risika	34	73	—	34	—	11	—	1	17	27

Tab. 2 — Gušavost odraslih 1957. god.

Zapelo nam je oko za činjenicu da su oba ova sela, i Polje i Risika, naseljena isključivo starosjediocima, nekad pripadnicima dvaju starih hrvatskih kaštela: Dobrinja i Vrbnika. Kod toga treba naročito naglasiti da je dobrinjsko narječje »jedno od najstarijih na otoku«. ⁸ Kako smo se već u našim proučavanjima pojave endemske gušavosti u našoj zemlji i drugdje susretali s analognom pojavom da je širenje endemske

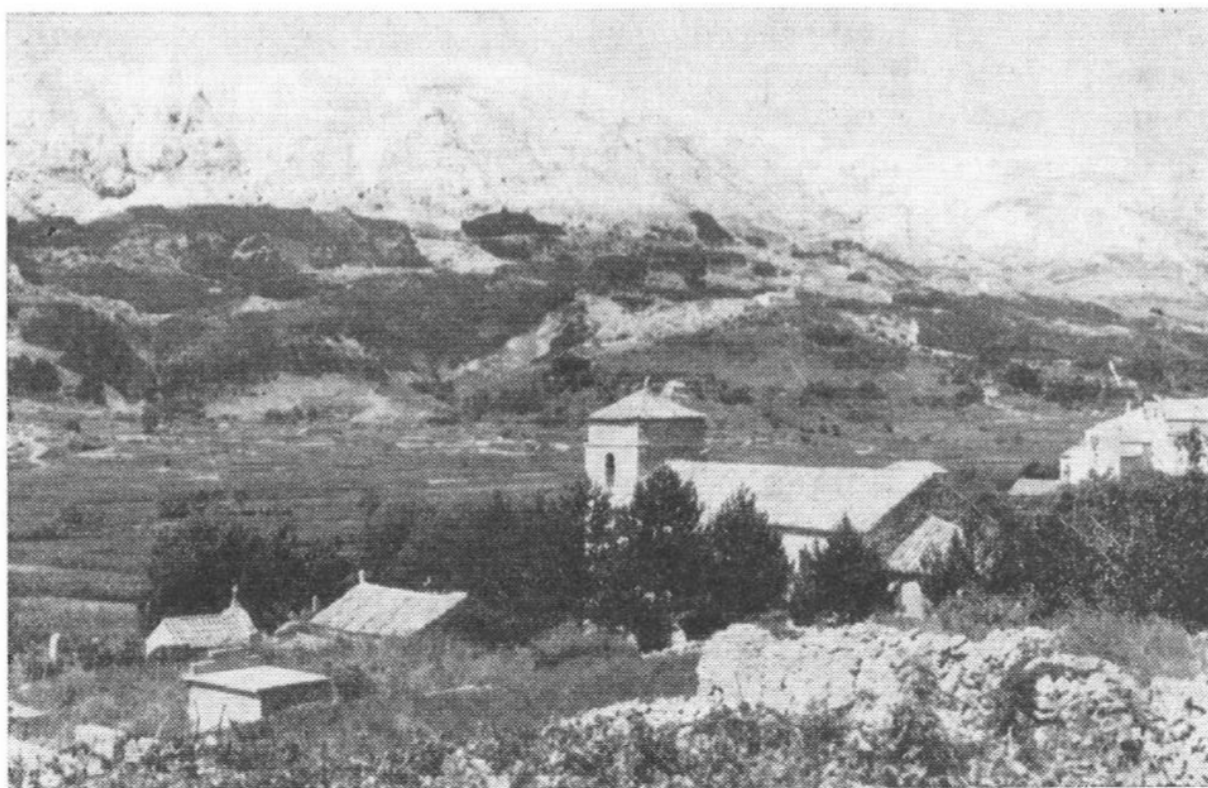
strume bilo osobito vezano uz starosjedilačko stanovništvo, željeli smo i u ovom slučaju dublje zagledati u njihovo porijeklo. Zanimalo nas je koliko je moguće na osnovu danas poznate historijske i druge građe prodrijeti u analizu etnogenetskih procesa koji su u toku stoljeća oblikovali današnje naseljenje ovoga našega najvećega otoka na Jadranu.

Otkako nam teku pisani spomenici, Krk je upravno podijeljen na četiri kaštela: Omišalj, Dobrinj, Vrbnik i Bag, kojima se tek u 15. stoljeću pridružuje i peti kaštel-Dubašnica; osim toga ovdje je i grad Krk, već od najranijega doba samostalna civitas sa sijelom biskupa. Porijeklo ovakove podjele na kaštela s njihovim teritorijem svakako je predfeudalnoga postanka i seže još u vrijeme bizantinske uprave, kada je u pograničnim krajevima carstva za učestalih provala barbara preko sjevernih granica na Dunavu i Panoniji bilo u ugroženim krajevima uvedeno vojničko uređenje kako bi se pojačala unutarnja obrana protiv barbara.⁹ Tada je organizirana neka vrst vojne krajine s upravnim jedinicama smještenim u utvrđenom kaštelu, sa satnikom na čelu. Naziv castellum — kaštel za utvrđena selišta susrećemo već u kasnoj antici, na izmaku 4. i 5. stoljeću, kad bogati zemljoposjednici pred opasnošću od barbara počinju utvrđivati svoje vile rustike.¹⁰

Slaveni su već vrlo rano uglavnom sa istoka prodrli na Krk, potisnuvši staro romansko stanovništvo na uzani prostor južno od crte Punta Perova — Ljubaš, gdje su se ponajviše i do danas zadržali »stari nazivi koji nose na sebi biljeg negdašnjeg romanskog govora«.¹¹ Da li su



Sl. 3. Dobrinj



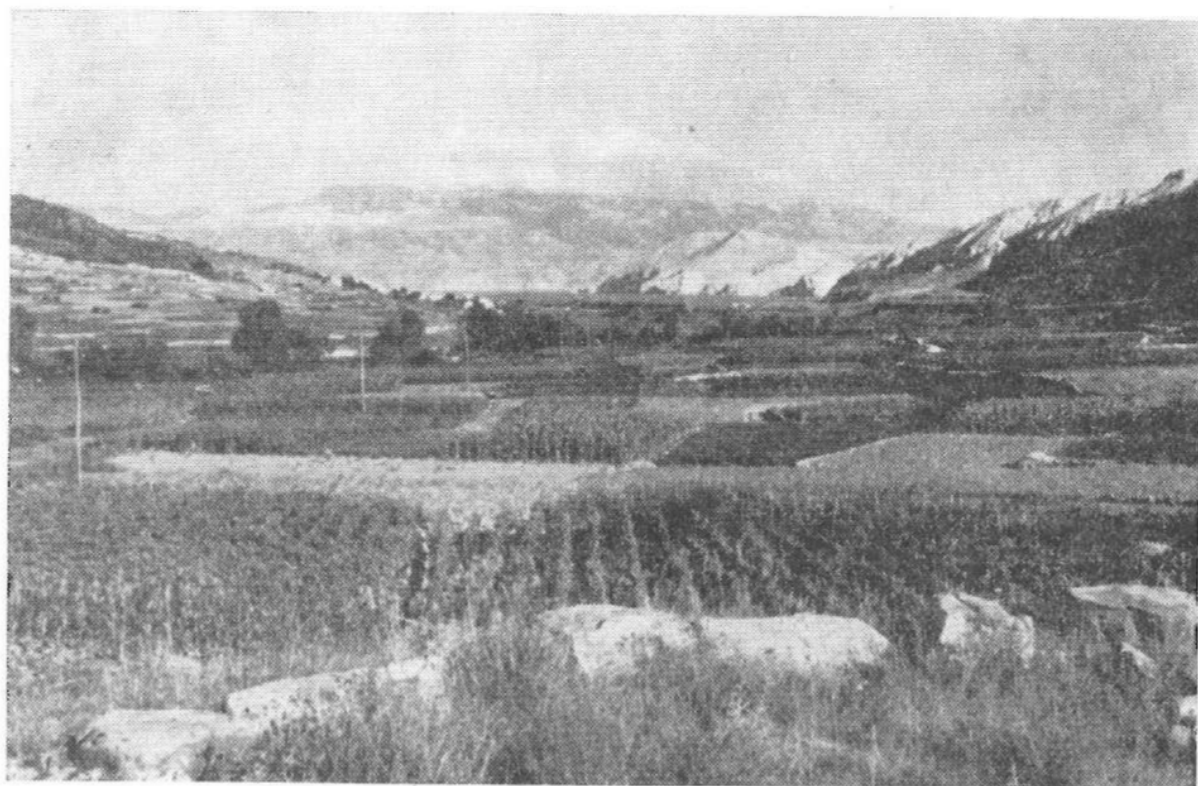
Sl. 4 Sv. Lucija u Jurandvoru

tom prilikom propala brojna bizantska utvrđenja što su, poput prave obrambene linije od Bosara i Korintije na jugu pa preko Veligrada do Zidina poviše Šila na sjeveru, uzduž istočne obale branila otok od navala s kopna ili su ona bila poslije Ahenskoga mira, kad se bizantinska vlast na otoku ponovo učvrstila, iznova opravljena i u upotrebi, teško je reći. Rano prisustvo slavenskih doseljenika na otoku zajamčeno nam je bogatom slavenskom toponimijom, kao npr. u nazivu dviju najviših brda Hlam, gdje je veoma stari debeli poluvokal љ prešao u a.¹² Hrvati su također već rano prodrli na otok, svakako davno prije nego što su ovi sjeverojadranski otoci i politički potpali pod novostvorenu hrvatsku državu. Tri kaštela na otoku (Bag, Vrbnik i Dobrinj) nose slavenska imena, a mletački ljetopisac Ivan đakon opisuje kako su god. 1000 mletačkoga dužda Petra II Orseola na njegovom vojnom pohodu na Hrvate na Cresu, koji je tada bio pod bizantskom upravom, dočekali ne samo građani grada Osora nego i stanovnici iz susjednih romanskih i slavonskih kaštela.¹³ Moramo pretpostaviti da su analogne prilike vladale i na susjednom Krku, koji je tada također bio u bizantskoj vlasti. Da je hrvatsko naseljenje dugo vremena bilo pod bizantskom upravom, dokazom nam je i činjenica da je ona ostavila, kako kaže Skok, u hrvatskom čakavskom narječju otoka mnogo tragova.

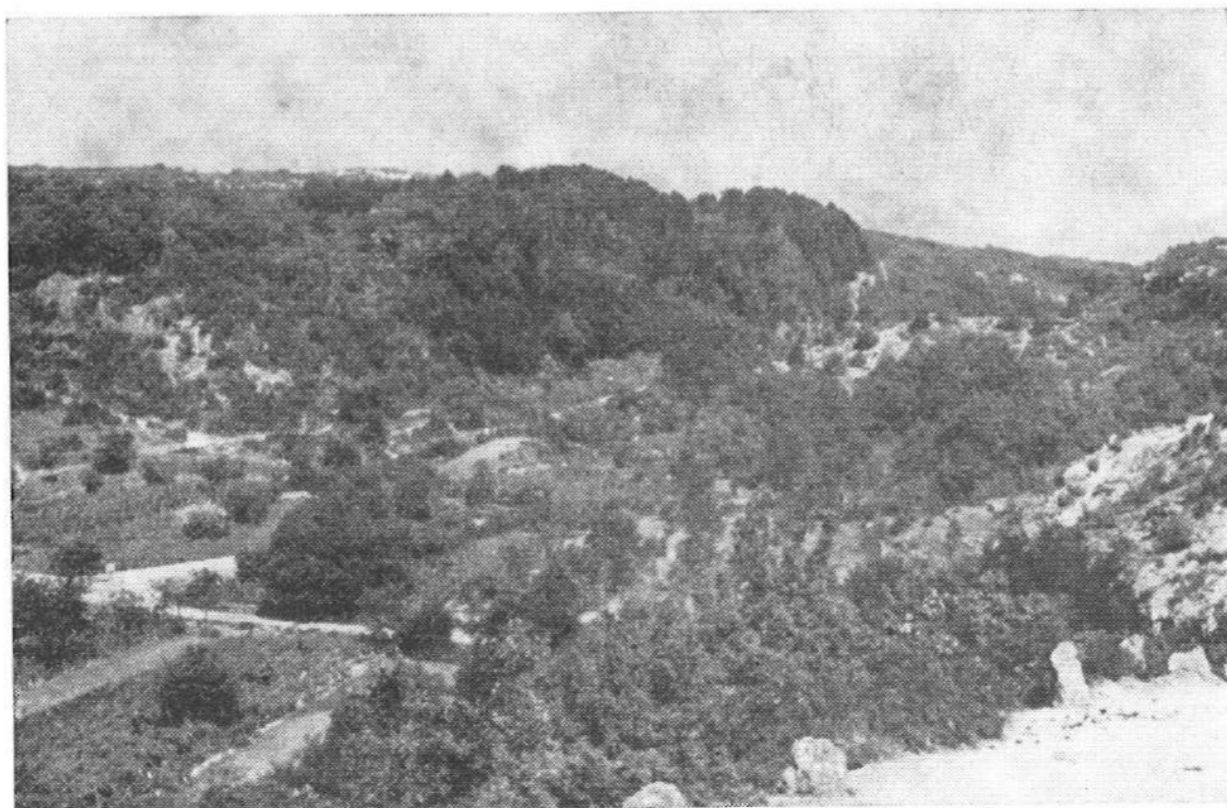
Izgleda da su se pojedina hrvatska novodoseljena plemena prilagodila bizantskoj upravi na taj način što su kaštela postala središte ple-

menskih župa i sijelo župana, i tako se lakše uklopila u za njih novo državno uređenje. Po takvom nekom plemenskom županu Dobroslavu bit će da je i kaštel Dobrinj dobio svoje slavensko ime. Na ovakve župane, osim niza toponima (Županje, Župna, itd.) podsjeća nas i »biskupova kantrida«, kamena stolica na prijevoju ispod Hlama, koja je očigledno, kao i mnoge druge takve u kamenu isklesane ili iz kamenih antiknih spolija sastavljene stolice diljem hrvatskih zemalja od Gospo-svetskoga polja pa sve do Hercegovine i Duklje, služila za ustoličenje ili izricanje pravde nekakvoga lokalnoga plemenskog starješine—župana.¹⁴ Pa i govor dobrinjski i vrbanski, sa svojim čakavskim narječjem koje obiluje starim oblicima, govori o velikoj starini naseljenja. Njihovo narječje, premda ponešto različito, bitno se razlikuje od govora omišljskog kunfina, što daje naslućivati na donekle različito podrijetlo prvotnoga hrvatskoga naseljenja.

Možda bismo smjeli u ona četiri roda, »progenies Dognani«, »progenies Subinich«, »progenies Togomirich« i »progenies Sudinich«, što se spominju kao najstariji plemićki rodovi na otoku iz god. 1248,¹⁵ prepoznati imena onih starohrvatskih rodova koji su prigodom doseljenja zaposjeli teritorij kaštela Omišlja, Dobrinja, Vrbnika i Baga, i čiji su potomci svoje plemstvo nosili ne po feudalnoj nego po prastaroj didić-kov rodovskoj liniji nekadašnjih osvajača. Ta misao nam je to bliža što Subinići nose u svome imenu jednaku jednosložnu avarsku osnovu — sub kao i Šubići, što isto takvu jednosložnu osnovu nose i Sudinići,



Sl. 5. Baška Draga



Sl. 6. Gradac iznad doline Jaza u Vinderskoj, sijelo Krčkih knezova

i što su nam Tugomirići i iz drugih isprava poznati kao prastari hrvatski rod, koji je prigodom doseljenja zauzeo na susjednom kopnu čitavo podvelebitsko primorje od Stinice pa sve do novigradskoga Ždrila.¹⁶

U susjednom baškom konfinu staro je narječje već davno zamijenjeno govorom novih došljaka iz senjske okolice i Raba, koji napušta ovaj kraj što je ostao rijetko naseljen nakon skršene Potepine pobune u prvoj polovini 11. st.¹⁷ Tada je hrvatski kralj Zvonimir, kao papin čovjek, provodeći zaključke splitske sinode, a da bi učvrstio crkvenu stegu i političku vlast upravo na tom području, osnovao ili možda tek reorganizirao benediktinsku opatiju sv. Lucije u Baškoj draži i nju obdario bogatim i opsežnim posjedima na otoku, očigledno oduzetim ranijim pobunjenim svjetovnim i crkovnim velikodostojnicima.¹⁸ Ti su se posjedi, kako to doznajemo iz Bašćanske ploče,¹⁹ nalazili ne samo u bašćanskom kunfinu nego i u susjednom vrbanskom.²⁰

Sasvim je drugačije teklo naseljavanje na suprotnoj, zapadnoj strani, na Krasu, u predjelu Ponikava, Dubašnice i oko Glavata. Izgleda da je ovaj kraj i pored svoje naseljenosti dugo ostao pod šumom, kad je upravo ovamo knez Anž Frankopan mogao negdje u početku 15. st. dovesti kao nove doseljenike Vlahe stočare iz frankopanskih zemalja na susjednom kopnu.²¹ Ali da je i u ovom kraju bilo ranijeg hrvatskog naseljenja, doznajemo iz jednog procesa pred mletačkim providurom u

gradu Krku god. 1504, kada se zbog crkvene desetine zavadio krčki biskup Donat »con tutti li corvati et morlachi de Dubasnizza e Pogliza«. ²² Ipak je vlaško naseljenje bilo u tom kraju veoma znatno, kako nam to dokazuju mnogi nazivi (Vlaški drmun; negdašnje selo Vlašići; prezime Vlah; toponim »v Vlaškom« u Vrbanskom statutu. (Črnčić — Rački: Statut Vrbanski a donekle i sveg krčkog otoka, Statuta lingua croatica conscripta JAZU, Zagreb 1890 str. 159), dijelovi negdašnje narodne nošnje, ²³ mnogi običaji, ²⁴ pa i činjenica da su posljednji ostaci vlaškgoga govora iščezli ovdje tek prije nepunih 100 godina. ²⁵ Narodna tradicija pamti da su Vlasi u Sužanu došli iz Krmpota više Senja, a Omišljani zovu još i danas stare Vlahe, koji su bili naseljeni oko Jezera, Karampotanima. ²⁶

Drugačije se mijenjalo stanovništvo u jugoistočnom dijelu otoka, a posebno u bogatoj Bašćanskoj drazi. Izgleda da je najstarije hrvatsko naseljenje ovdje stradalo za Potepine pobune kad je kralj Zvonimir, učvršćujući reformu rimske crkve i zaključke splitskog sabora od god. 1060, mogao benediktinsku opatiju sv. Lucije obdariti tolikim zemljama na otoku, koje su očigledno upravo zbog ove pobune ostale bez vlasnika i tako pale u vladareve ruke. Na opustjela zemljišta počelo se naseljavati pučanstvo sa susjednoga kopna, čemu je možda pogodovala i činjenica da se tada i politička vlast hrvatskih vladara protekla i na sam otok. Kasnije, kada su krčki knezovi zadobili i Senj, i kada se u ovom gradu s procvatom trgovine razvio i snažan bogati građanski stalež, kupovanje opustjelih zemljišta u plodnoj Bašćanskoj drazi postalo je za senjske trovačke obitelji osobito privlačno. Naročito se za to ukazala pogodna prilika u 15. st., kada su benediktinci naustili sv. Luciju, a njeni posjedi došli u ruke različitih komendatora, koji su samostanske posjede počeli davati u zakup najpovoljnijim nudiocima. Tako vidimo da je već jedan od prvih komendatora, Mlečanin Zaharija Garzoni, 25. siječnja 1502. dao u petogodišnji najam sve prihode opatije sv. Lucije nekom »ser Francisco Xuf... de Segna«, očito senjskom trgovcu. ²⁷ Ali se već 150 godina ranije, upravo 1418. god, kao vlasnik nekog vinograda u Bašćanskoj drazi spominje neki »ser Lodovicus de Segna«, ²⁸ a u relaciji Angela Gradeniga iz 1559. god. vrijednost se senjskih posjeda na otoku cijeni na 3516 dukata. ²⁹ Promet između Baške i Senja toliko se bio povećao da je svakoga dana brodica iz Senja dolazila u Bašku i ponovno se vraćala u Senj. ³⁰ U to vrijeme sigurno je i opasnost pred nadirućim Turcima pridonosila širenju senjskih posjeda u susjednoj Baški, ³¹ iako je i sam otok stradavao od pojedinačnih pljačkaških pohoda turskih lađa iz Obrovca. ³² Senjani su u to doba toliko zakupili Bašćansku dragu da je krčki providur Andres Bondumier god. 1571. upozoravao mletački senat kako postoji opasnost da ovaj najljepši i najbogatiji dio otoka jednoga dana posvema pređe u senjske ruke. ³³ Ovaj jaki utjecaj s kopna očituje se i danas u govoru i u mnogim drugim osobinama bašćanskoga stanovništva.

Napomenuli smo da je već u doba doseljenja stari romanski živalj na otoku bio potisnut u najzapadniji dio, u grad Krk i okolinu. ³⁴ Car

Konstantin Porfirogenit izričito kaže da u gradu stanuju Romani.³⁵ Ali je, nema sumnje, slavenski elemenat već vrlo rano prodro i u sam grad, kako nam to svjedoče slavenska imena nekih potpisnika u ispravi iz god. 1018, u kojoj se građani grada Krka obvezuju plaćati mletačkom duždu godišnji danak od 30 lisičjih koža.³⁶ Isto se tako i u darovnici krčkoga biskupa Ivana god. 1186. među brojnim uglednim svjedocima spominje i kanonik Črnota i građani Dabro, Vlčina i Leonja sin Dražin, sve očigledno članovi hrvatskih obitelji.³⁷ S uvođenjem feudalnih odnosa i ovdje su se, kao i u ostaloj Dalmaciji, članovi vlasteoskih porodica rado naseljavali u gradu, koristeći se prednostima tadašnjeg kul-



Sl. 7. Pred dvorom (Omišalj)

turnog života, dok su se na svojim posjedima na otoku zadržavali pretežno ljeti ili u vrijeme glavnih poljskih radova, berbe grožđa i maslina. U to doba, u vrijeme simbioze starosjedilaca i novoga slavenskoga elementa, kada se društvo strogo razlikovalo po pojedinim klasama, svaki je plemić Hrvat bio, naravno, bliže starom gradskom romanskom plemstvu nego njegov sugrađanin Roman čija obitelj nije pripadala gradskoj vlasteli. Tako nam je u gradu Krku sačuvana oporuka nekoga Desa de Banica, napisana 10. kolovoza 1284.,³⁸ iz porodice koja se nalazi u popisu najstarijih plemićkih hrvatskih porodica na otoku iz god. 1284.³⁹

Možda nije bez interesa istaknuti i hrvatski nadimak krčkog suca Nikole iz prve polovice 14. st., koji je prezivan »gospodinom«.⁴⁰

Tako se i u gradu Krku ponavljao proces što ga možemo slijediti i u svim ostalim primorskim gradovima. U njih, s pretežno starim romanskim stanovništvom, već se vrlo rano naseljuju plemići iz susjednih slavenskih krajeva. Oni sve do dolaska mletačke vlasti ulaze i u sam politički život grada, zauzimajući gdjekada i najuglednije položaje biskupa⁴¹ ili gradskih sudaca.⁴² Upravo su najnovija istraživanja dokazala da se staro mišljenje o romanskom kontinuitetu gradskoga stanovništva, kako je to nauka osobito nakon Jirečkovih radova općenito bila prihvatila,⁴³ ne može održati. Ovaj već znatno uznapredovali proces slavenske i romanske simbioze, koji je trajao kroz prvih pola milenija nakon seobe, stagnirao je ili čak i nazadovao kad je Venecija bila konačno zagospodarila našom obalom.

Krk je pod Frankopanima, prije definitivnoga preuzimanja mletačke vlasti, živio određenim smirenim i uravnoteženim životom. Tako doznajemo iz jednoga ugovora od 30. lipnja 1455. da Krčani uvoze za svoje potrebe iz Apulije i Marke žito i brašno, iz ostale Dalmacije ulje, ako ga koje godine nestane na otoku, a da izvoze drvo, i za brodogradnju i za ogrjev, te stoku, malenu i veliku, kože i rašu što ju proizvode žene u kućnoj radinosti.⁴³ O sređenim ekonomskim odnosima govori i Vrbanški statut,⁴⁴ a i cvjetanje glagoljske književnosti na otoku.⁴⁵

Izgleda da je veoma mnogo staroga stanovništva stradalo i za vrijeme borbi s četama Blaža Podmanickoga, zvanog Mađar, kad je ovaj u veljači 1480. god. provalio na Krk sa 6000 momaka da u ime kralja Matijaša kazni kneza Ivana Frankopana, tadašnjeg gospodara otoka, zbog njegovog nedavnog napada na Vinodol, te da Krk zaposjedne u ime hrvatsko-ugarskoga kralja. Za ove dvomjesečne borbe opljačkan je čitav predio između Omišlja i grada Krka, a naročito neposredna okolina Omišlja, koji je tada Blaž Mađar bio i zauzeo. Zbog toga i prvi mletački upravitelj otoka Antonio Vinciguerra, nakon što je posljednji Frankopan knez Ivan napustio otok i Venecija definitivno preuzela svu vlast, preporuča da se dovede oko 200 obitelji iz Lombardije i da ih se naseli u opustošenom predjelu, a naročito oko Omišlja »per haver il contado bono et capace« jer »mancherano nove gente, che venirano ad habitar«.⁴⁶

Ipak je pučanstvo otoka najviše stradalo za vrijeme turskih ratova. Otok je tada bio podjednako izložen i navalama turskih gusara i pljački susjednih Uskoka, koji su se često zalijetali na otok.⁴⁷ God. 1527. Krk još broji 10461 stanovnika i oko 60000 grla što sitne što krupne stoke.⁴⁸ Ali već 60 godina kasnije, 1587. godine, Domenico Bembo navodi u svojoj relaciji da se broj stanovnika smanjio na 8000, da je polovica grada Krka nenastanjena, a mnoge kuće ruševne zbog siromaštva vlasnika, da baštine stoje neobrađene zbog pomanjkanja radne snage.⁴⁹ Potpuno osiromašenje doživio je naš otok u 17. stoljeću. Iz jedne nedatirane relacije toga vremena saznajemo da broj stanovnika jedva doseže 3000 duša, da je otok — nekada nazivan »isola d'oro« — posvema osiromašen.

»Molti terreni... vanno inculti, le case rovinano et le entrate pubbliche et private ogni giorno declinano«. »La parte superiore della città è tutta desolata«.⁵⁰

Tek su 19. st. i miran period poslije francuskih ratova donijeli olakšanje. Stanovništvo se udvostručuje (od 9380 stanovnika u godini 1804. do 21140 u 1900. godini, a trgovina s Rijekom (koja se stala brzo razvijati u važnu pomorsku luku) i obnova vinograda, osobito nakon propasti vinove loze u Francuskoj, unijeli su nov život i na naš otok. Kad je filoksera zahvatila i naše krajeve, ljudi su ponovno počeli napuštati zemlju, a više se posvećivati pomorstvu i turizmu. Agrarna reforma oslobodila je seljaka feudalnih gospodara, a iseljenici, naročito u



Sl. 8. Pogled na Bašku Dragu i Hlam

20 st. sa svojim ušteđevinama također znatno pridonose blagostanju na otoku.⁵¹ Od oba rata naovamo i Krku se, kao i na svim ostalim jadranskim otocima, zapaža stalno opadanje pučanstva (od 21286 stanovnika 1910. god. na 16820 1953. godine. Tek pomorstvo, a osobito sve jači turizam, u posljednjim godinama ponovno ojačava domaću zaposlenost.

Na takvom raznolikom etnogenetskom supstratu nakalemila se endemska guša, što smo je još u njenim posljednjim ostacima zatekli 1957.

god. na otoku. Nema sumnje da su duge godine bijede i neimaštine i s tim u vezi sasvim jednostavna i deficitarna ishrana uz loše higijenske prilike znatno doprinijeli toj endemskoj pojavi. U tab. 2 prikazan je odnos zdravih i gušavih odraslih osoba u sva tri mjesta koja smo izabrali za naša ispitivanja. Njihova razdioba jasno ukazuje na činjenicu da smo bolest zahvatili u stadiju nestajanja, što nam tab. 1, gdje je prikazana njena pojava kod školske mladeži, još više potvrđuje. Od 209 pregledanih odraslih osoba samo je kod tri utvrđena struma III stupnja, a kod 18 ona II stupnja po skali Svjetske zdravstvene organizacije. Niz osoba sa strumom II stupnja pokazivao je afekciju vestibularnog aparata pod znakom smanjene podražljivosti labirinta karakteristične za endemsku gušavost.⁵² Pronađenu veoma čestu afekciju sluha nismo mogli koristiti za naša ispitivanja jer su svi pregledani ranije kroz dulje vrijeme zbog malarije, koja je prije harala otokom, uzimali kinin, pa se oštećenja sluha vjerojatno moraju pripisati i dugotrajnom uzimanju toga lijeka.⁵³

Već su Maver i Horvat odbacili mogućnost da bi nedostatak joda u prehrani mogao biti uzročnik gušavosti na Krku,⁵⁴ što su Buzina i saradnici aplikacijom Thyroidala J¹³¹ i klinički mogli dokazati.⁵⁵ Isto tako su Horvat i saradnici mogli eventualni nedostatak vitamina A zbog velike upotrebe zelja u ishrani kroz zimske mjesece isključiti kao eventualni strumogeni agens na otoku.⁵⁶ Malarija nije dolazila u obzir kao strumogena noksa, budući da je ona bila najintenzivnija u zapadnom dijelu otoka, gdje smo našli najslabiju gušavost. Istraživanje krvnih grupa⁵⁴ ukazalo je na općenito signifikantnu prevalenciju O grupe na području Omišlja, Dobrinja i Vrbnika, sa izrazito visokom frekvencijom u Polju, mjestu sa najvećim postotkom gušavaca. To bi upućivalo na vjekovnu izoliranost ovih krajeva i zbog toga na endogamiju, a što donekle potvrđuje i relativno maleni broj prezimena u ovim naseljima. Poznata je i učestalost shizofrenije i nekih drugih duševnih oboljenja upravo u istim ovim krajevima, čiju je pojavu već Kalić⁵⁸ dovodio u vezu sa endogamijom.

Od prvoga našega ispitivanja 1957. god. broj gušavih je i na otoku Krku u stalnom opadanju. Današnja otvorenost otoka prema vanjskome svijetu i znatno poboljšana ishrana uz opće podizanje životnog standarda najviše su tome pridonijeli. Zbog toga nestaje i pojava endogamije. Tako su među mnogobrojnim strumogenim faktorima uklonjeni neki najvažniji, pa je štitna žlijezda novih generacija ponovno stekla svoju punu fiziološku funkciju i otpornost.

Istraživanje naseljenja našega otoka ukazalo je na svu kompleksnost etnogenetskih i migracionih procesa na Krku, kao i na činjenicu, što smo je utvrdili već u nizu naših radova o endemskoj guši, da se njena pojava uvijek veže uz starinsko pučanstvo, uz obitelji čija je štitna žlijezda — šibana u nizu generacija brojnim strumogenim noksama — izgubila svoju prirodnu otpornost i postala osjetljivija na te mnogobrojne vanjske faktore. Ona na njihovu iritaciju najprije odgovara po-

jačanom funkcijom i povećanjem volumena — gušom, a kasnije hipofunkcijom, kroničnim hipotireoidizmom, sa svim njegovim posljedicama. Kod toga etnogenetski i antropogeografski faktori igraju odlučnu ulogu, pa je to i razlog da epidemiologija endemske gušavosti bez proučavanja ovih faktora ostaje nepotpuna i često neobjašnjena.⁵⁹

BILJEŠKE:

¹ Ferber E. i Buzina R., *Prehrana i njezin utjecaj na zdravlje seljačkog stanovništva u HRN*. KOMNIS, Zagreb, 1957, 53.

² Lombroso A., *Ricerche sul Cretinismo endemico* — 1865 (cit. prema Wagner-Jauregg).

³ Cerletti U., *Sperimentale* 100, 1951, 544.

⁴ Wagner v. Jauregg, *Ueber marinen Kretinismus*. Wiener klinische Wochenschrift XIX 1906, 1237.

⁵ Hirsch A., *Handbuch der historisch-geographischen Pathologie*, Stuttgart II, 1883, 112 i dalje.

⁶ Devolt O. i Closs K., *Nord. Med. X*, 1941, 1964.

⁷ Maver H. i Horvat A., *Gušavost na otocima sjevernog Jadrana*. Prvi jugoslavenski simpozijum o gušavosti, Beograd, 1959, 103.

⁸ Jelenović I., *Toponomastika sjeverozapadnog dijela otoka Krka*. Filologija JAZU 2, Zagreb, 1959, 16.

⁹ Ferluga J., *Vizantiska uprava u Dalmaciji*. Posebna izdanja Srpske akademije, 291, Beograd, 1957, 68.

¹⁰ Nodilo N., *Historija srednjega vijeka I* JAZU, Zagreb, 1898, 70.

¹¹ Skok P., *Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima*. JAZU, Zagreb, 1950, 22; Jelenović I., *ibid* 13.

¹² Skok P., *ibid* 24.

¹³ »(Dux) deinde vastum velificando aequor... Absarensem ad urbem delati sunt. Ubi non modo cives, verum omnes de finitimis tam Romanorum, quam Sclavorum castellis convenientes. tanti ospitis adventum se praevenisse gaudebant«. Ivan đakon: *Chronicon Venetum*. (Rački, *Documenta historiae chroaticae periodum antiquam illustrantia*, JAZU, Zagreb, 1877, 426.).

¹⁴ Vidi i Bonifačić-Rožin N., *Zidine Zvanimirova i bašćanska ploča*. Krčki zbornik. Krk, I, 1970, 186.

¹⁵ Kukuljević I., *Povelje otoka Krka, Cresa i Osora*. Arkiv za povjestnicu jugoslavensku. Zgb, I, 1851, 55; I. Črnčić, *Što je pisama sakupio P. Blagoslov Bartoli*. Starine JAZU XX, Zagreb, 1888, 3; Smičiklas, *Codex Zgb*, IV. 1906, 356. Mišljenje. N. Klaić, (*Knezovi Frankapani kao krčka vlastela*. Krčki zbornik Krk, I, 1970, 157) da se kod navedenih plemića u listini od 10. srpnja 1248. radi zapravo o frankopanskim službenicima koje su krčki knezovi oslobodili uobičajenih podavanja da bi ih vezali uz sebe i postavili za svoje službenike, nipošto ne protivreći njihovom didićkom porijeklu. Mi na Krku u to doba uopće nemamo bespravnih kmetova u smislu feudalnog evropskoga društva, a da su oni zaista pripadali slobodnim didićima dokazuje tada opće poznata činjenica njihove »progenies«, oznake njihove rodovske pripadnosti.

¹⁶ Uspor. moj rad: *Naseljenje oko Velebita do Turaka*. (Ž. Poljak i suradnici: Velebit, Zgb. 1969, 141). Vidi i moju raspravu: *Dabri. Dabri i susjedna sela Srednjega Velebita*. JAZU Zagreb, 1959, 20).

¹⁷ Uspor. o toj pobuni F. Šišić, *Povijest Hrvata*, Zagreb, 1925, 511 i dalje; M. Barada, »*Episcopus chroatensis*«. *Croatia sacra* 2, 1931, 187; V. Štefanić, »*Opatija sv. Lucije u Baški*«. *Ibid.* 11—12, 1936, 84); te N. Klaić *Historijska podloga hrvatskoga glagoljaštva u X i XI stoljeću*. Slovo, 15—16, Zagreb, 1965, 260.

¹⁸ Opatija je posjedovala najbogatije zemlje ne samo u Bašćanskoj drazi nego i s druge strane Hlama na vrbanskom kunfinu, a mnoge i izvan toga na otoku. Još u 15. st., dakle već nakon propasti Benediktinaca, plaćaju komendatorni opati papinskoj komori od svojih prihoda 50 forinti takse godišnje, a 1502. iznose prihodi od opatijske godišnje 160 zlatnih dukata. (V. Štefanić, *Opatija sv. Lucije u Baški*. *Ibid.* 11—12, 1936, 56).

¹⁹ Iz opširne literature o Bašćanskoj ploči najvažnija: F. Rački, *Staro-hrvatski glagolski nadpis u crkvi sv. Lucije kod Baške na Krku*. *Starine JAZU*, VII, 1875, 130; F. Šišić, *Priručnik izvora hrvatske historije* I, 1914, 135; V. Štefanić, *Opatija sv. Lucije u Baški*, *Croatia sacra* 11—12, 1936, 2; isti, *Bašćanska ploča*, *Enciklopedija Jugoslavije* 1, 1955, 384; isti, *Prvobitno slavensko pismo i najstarija glagoljska epigrafija* Slovo 18—19, 1969, 33; B. Fučić, *Bašćanska ploča kao arheološki predmet*, Slovo 6—8, 1957, 247; Bonifačić-Rožin N., *Zidine Zvanimirova i bašćanska ploča*, *Krčki zbornik* Krk I, 1970, 181, te osobito od istoga autora: *Darovnica kralja Zvonimira opatiji sv. Lucije kod Baške na otoku Krku* (u štampi u *Zborniku za narodni život i običaje JAZU*, knj. 45).

²⁰ Prvi je R. Strohal (*Čitanka iz književnih djela... Zagreb 1921*, str. 58) s pravom ustvrdio da se u posljednjem retku na Bašćanskoj ploči: »I beše v t dni Mikula v otočci s svetuju Luciju v edino« ne radi ni o kakvom ličkom Otočcu, nego o Otočcu u vrbanskom kunfinu. I zaista se u dnu Vrbanskoga polja idući od Bresta cestom prema gradu Krku na lijevu ruku, u dijelu polja što se nazivlje Lug, još i danas neki vinograd na povišenom terenu, koji zbog toga nije plavljen, zove Otočec. toponim Otočec, odnosno »va Otošci« spominje se na više mjesta u glagoljskoj knjizi vrbanskoga notara Ivana Stašića, što ju je izdao R. Strohal u izdanjima Staroslavenske akademije na Krku (Zagreb 1911. str. 11, 43, 68, 120, 124 i 136). Na Mikulu, koji je očito već tada, kad je natpis na ploči klesan, bio u ruševnom stanju (drugačije bi sigurno pisalo sveti Mikula!), podsjeća nas i danas nedaleki lokalitet »Mikuli poji«, gdje se još razaznavaju neke vrlo stare omirine. U prošlom je stoljeću ovo polje koristila kapela sv. Mikule u Portu pod Vrbnikom. Isto tako je opatiji sv. Lucije pripadala i crkvice sv. Kuzme i Damjana ispod Hlama sa svojim nekretninama. Da je tih posjeda oko Vrbnika bilo i više, dokazuju najamni ugovori sačuvani u knjizi vrbanskoga notara Franca Sparožića (upor. V. Štefanić, *Opatija sv. Lucije*, o. c. str. 57). Cijelo dosadašnje čitanje Bašćanske ploče uopće je još uvijek krajnje nesigurno, a to osobito vrijedi za njen prvi dio, kojemu zapravo nedostaje logični smisao. Nedostaju, naime, pri sadašnjem čitanju najosnovniji podaci zbog čega je taj dio natpisa bio i stavljen, a to su imena ledina što ih je kralj Zvonimir darovao sv. Luciji. Zato bih ja mjesto nekakvoga sasvim sumnjivoga župana s veoma neobičnim imenom »Prbnebg« u tom upitnom nazivu radije prepoznao krajevno ime Prniba spomenuto još god. 1323. u jednoj parnici: »una vinea posita in Pornaybo« (I. Črnčić, *Najstarija poviest krčkoj, osorskoj, rabskoj, senjskoj i krbavskoj biskupiji*, Rim 1867, str. 155), a još i danas sačuvanom za poluotok što s južne strane zatvara puntarsku dragu i za jedan predio u sjevernom dijelu Ponikava. U takvom slučaju bismo smjeli zaključiti da je Zvonimirovo darovanje obuhvatalo zemlje iz cijeloga otoka, što bi moglo značiti da je darovatelj organizirajući ovako veliki i po čitavom otoku rasprostranjen samostanski posjed želio stvoriti solidnu ekonomsku jedinicu, prema velikim benediktinskim opatijama toga doba u Italiji, Francuskoj i Njemačkoj, čiji je opat ne samo snagom vjere nego, još više, snagom svoje ekonomske moći mogao držati u vlasti i poslušnosti okolna plemena i njihove župane. A sve je to bilo baš u Zvonimirovo doba i te kako važno upravo na Krku poslije Potepine bune.

Kad je već ovaj članak bio napisan, izašao je u I svesci Krčkoga zbornika članak N. Bonifačić-Rožina, *Zidine Zvanimirova i bašćanska ploča*, koji donosi čitav niz novih dokaza za ovakvo gledanje. Već nakon završenog ovog članka ja sam imao prilike ponovno obači s autorom sve te lokalitete ispod Hlama i mislim da je upravo ovim istraživanjima prijatelja Bonifačića-Rožina pitanje, bašćanske ploče dobilo svoje konačno tumačenje. Još bolje će to biti osvijetljeno u raspravi istoga autora: *Darovnica kralja Zvonimira opatiji sv. Lucije kod Baške na otoku Krku*, koja će biti objavljena u 45. knjizi Zbornika za narodni život i običaje JAZU.

²¹ Uspor. listinu kneza Ivana Frankopana od 10. listopada 1465. (Šurmin, *Acta croatica JAZU*, Zagreb 1898, 244) i od mjeseca kolovoza 1468. godine (ibid. str. 254). Prvi spomen Vlaha na Krku nalazimo u kupoprodajnom ugovoru od 5. studenog 1402, gdje se u gradu Krku spominje neki »Nicola di Flacho« (I. Črnčić, *Najstarija*, str. 159).

²² I. Milčetić, *Arkeologično-historične crtice s hrvatskih otoka*. Viestnik hrv. ark. dr., VI, Zagreb, 1884, 51.

²³ U »liber chronicus parochiae Poljica« dan je kratak opis narodne nošnje kakva se nosila još 1863. godine, a kasnije je veoma opširan opis iste te nošnje kakva se nosila još prije prvoga svjetskoga rata dao poljički plovani Toma Kraljić. U oba opisa vide se jasni vlaški utjecaji.

²⁴ Tako je još i danas u Dubašnici običaj da se na dan sv. Apolinara, staroga zaštitnika crkvene župe u Dubašnici, održava utrka dječaka, kada pobjednik kao nagradu dobiva jedan sir! U Vrbanskom statutu u 33. Kapitululu od zaroka: »tri bravi natežane zemle«, gdje brav znači mjeru za zemlju. Prema Črnčiću brav zemlje = 1000 četvornih a 500 dugačkih sežanja, tj. toliko prostora koliko jedan brav treba za pašu (vidi Mažuranić, *Prinosi za pravno-povijesni riječnik JAZU*, Zagreb, 1908—1922, 96, Črnčić-Rački, *Statut Vrbanski a donekle i svega krčkoga otoka* (Statuta lingua croatica conscripta JAZU, Zagreb 1890, 157).

²⁵ Zadnji Poljičanin koji je još sa svojom ženom govorio »vlaški« bio je Mato Bajčić-Gašpović, koji je kao starac od 80 godina umro 1875. godine (vidi i Milčetić, *Arkeologično-istorične crtice*, o. c. str. 51). Njegovi unuci još su znali moliti očenaš po »vlaški«.

²⁶ Vidi i relaciju nepoznatoga providura otoka Krka mletačkoj vladi iz 17. st. (*Relazioni di provveditori veneti sull'isola di Veglia*. Atti e memorie della Società Istriana di archeologia et storia patria, II, Parenzo 1886, 114).

²⁷ Starine JAZU XX, 1888, 19.

²⁸ Ibid. 15.

²⁹ Relatio V. N. Angeli Gradonici reversi ex Veglia 16. luglio 1559. (Atti e memorie della Società Istriana di arch. et stor. patria, Parenzo II, 1886, 92.).

³⁰ »un traghetto che ogni giorno traghettano quelli de Bescha a Segna et quelli de Segna a Bescha. Perchè il forzo dei Gentilhuomeni et cittadini di Segna hanno le sue vigne, possessioni et case a Bescha«. (Relatio V. N. Domini Maphei Girardo reversi Provisoris Veglae presentata dal Senato die 27. augusti 1554. ibid. p. 87).

³¹ Tako Augustin Valier, bivši providur na Krku, u svojoj relaciji podnesenoj mletačkom senatu 30. studenog 1527. piše da je već »la mità de dicti vignali (misli u Bašćanskoj drazi) sono de Segnani, li quali praticano in quello loco continuamente, per haver etiam le case sopra le possessione, et ogni giorno se anderiano dilargando per li continui spaventanti de Turchi, per salvar la persona et haver suo«. (ibid. p. 99).

³² Ibid. 107 i 109.

³³ »quella Valle di Bescha che è la piu bella parte di quella isola, sarebbe in poco tempo non solamente abitata ma dominata più da sudditi alieni chedalli nostrani«. (ibid. 110).

³⁴ P. Skok, *Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima*, JAZU, Zagreb, 1950, str. 22.

³⁵ Constantini Porphyrogeneti de administrando imperio cap. 29. (Rački, *Documenta*, JAZU, Zagreb, 266).

³⁶ To su imena Dabro, Brzan, Boco, svakako tada ugledni građani grada Krka. Da se radi upravo o građanima samoga grada, a ne možda o stanovnicima iz okolnih kaštela na otoku, dokazuje izrijeком sam tekst isprave: »et omnes habitatores in ciuitate ista...« (Codex JAZU I, 1967, 55. Vidi i Rački, *Documenta*, str. 33, i Ljubić, *Listine o odnošajih između Južnoga Slavenstva i Mletačke republike*, JAZU Zagreb I, 1868, 1).

³⁷ Smičiklas, *Codex*, JAZU, II, Zagreb, 1904, 204.

³⁸ »Dessa de Banissa, jacens in lecto infirmus corpore« čini svoj testament kako se izričito navodi »Veglae in domo testatoris«. (Črnčić, *Najstarija poviest*, o. c. 151). On je ne samo posjednik kuće u gradu nego i drugih nekretnina u gradu i neposrednoj okolini, jer u testamentu ostavlja »unum campum jacentem in Campis«, a to je neposredno kraj grada, i »ortum de Civitate cum murariis«. (Črnčić, *Najstarija poviest*, o. c. str. 151). Ovaj se »Dessa de Banissa« spominje još u jednoj osudi u Krku od 19. VIII 1362. (Črnčić, *Što je pisama*, n. dj., 9).

³⁹ U tom popisu krčke vlastele, što je sastavljen u kući krčkoga kneza Marka Contarena god. 1248, u vrijeme kada su Mlečani Frankopanima bili oduzeli Krk zbog njihovoga prijateljstva s kraljem Belom, spominje se među najuglednijim ljudima s otoka »Stephanus de Bano« »de progenie Subinich«, svakako srođnik onoga »Dessa de Banissa«. Jedan se Ban spominje i u dodatku Vrbanskoga statuta iz godine 1411, gdje se govori o tome: »ki ima bit sud'e«. (Statuta lingua croatica conscripta, JAZU, Zagreb, 1890, str. 157).

⁴⁰ »Nicolao dicto Gospodino, iudice Communis Veglae« u ispravi od 13. II 1317. izdanoj u gradu Krku (Črnčić, *Što je pisama*, str. 6) i godine 1323. također u Krku: »D. Bonizzo condan Iudice Nicolao de Vegla dicto Gospodino« (D. Farlati, *Illyrici sacri*, V, Venetiis, 1775, 644).

⁴¹ Vidi B. Gabričević, *Sarkofag nadbiskupa Ivana pronađen u podrumima Dioklecijanove palače*. Vjesnik za arh. i hist. dalmatinsku, 62, Split, 1960, 87.

⁴² Vidi K. Jireček, *Die Romanen in den Städten Dalmatiens wehrend des Mittelalters*. Denkschriften d. kais. Akademie Wien Philhist. Classe Wien 1901—1904 Bd 48—49 i u srpsko-hrvatskom prijevodu u Zborniku Konstatina Jirečeka SAN, II, Beograd, 1962.

⁴³ S. Ljubić, *Listine o odnošajih između Južnoga Slavenstva i Mletačke republike*, JAZU X, Zagreb, 1891, 62.

⁴⁴ I. Črnčić, i F. Rački, *Statut* n. dj., str. 145.

⁴⁵ V. Štefanić, *Glagoljski rukopisi otoka Krka*, Djela JAZU, Zagreb, 1960.

⁴⁶ S. Ljubić, *Commissiones et relationes venetae*, JAZU, Zagreb, 1876, 93. Vidi također relaciju Augustina Valerija mletačkom senatu od 31. studenog 1527, gdje izričito navodi: »esser rubato (sc. Castel Muschio)... al tempo de Mazor Blas, capitaneo del Re de Hungaria, qual passò sopra la Insula in quel loco et la dpredò tutta« (G. Vassilich, *Relazioni di provveditori veneti sull'isola di Veglia*. Atti e memorie della Società istriana Parenzo II, 1886, 101).

⁴⁷ Andreas Giustiniani javlja mletačkom senatu god. 1576, za Krk da: »gli Uscochi, che molte volte sbarcano à quell'Isola, forse si asterrebbero de molti mali, che fanno«. (G. Novak, *Commissiones et relationes Venetae*, JAZU, IV, Zagreb, 1964, 182).

⁴⁸ Relatio viri nobilis ser Augustini Valerio qui fuit provisor Veglae presentata die ultimo novembris 1527. (Atti e memorie o. c. 103).

⁴⁹ 1587. maggio 26. Relazione del nobil homo ser Domenico Bembo ritornato di proveditor di Veglia. (ibid. 112).

⁵⁰ Atti e memorie o. c. 114.

⁵¹ I. Rubić, *Naši otoci na Jadranu*, Split, 1952, str. 94.

⁵² B. Gušić, S. Perović, M. Pražić i S. Salaj, *Ispitivanja endemske gušavosti u bivšem bjelopoljskom srezu*. Medicinski Zapisi. Zbornik 7, Titograd, 1957; M. Pražić i S. Salaj, *Audiološki aspekt gušavosti*. II Jugoslav. Simpozij o endemskoj gušavosti, Zagreb, 1961, str. 139.

⁵³ O. Trausmiller, *Izveštaj o malariji na otoku Krku god. 1923*. Glasnik ministarstva narodnog zdravlja. Vanredno izdanje. Beograd 1924.

⁵⁴ H. Maver i A. Horvat, *Gušavost na otocima sjevernog Jadrana*. Prvi jugoslavenski simpozijum o gušavosti. Beograd, 1959, str. 103.

⁵⁵ R. Buzina et al, *Endemic goitre of the island of Krk studied with J^{131}* . J. Nutrition 68, 1959, 465.

⁵⁶ A. Horvat et al, *Effect of potassium iodide and vitamin A on the thyroidal uptake and urinary excretion of J^{131} in goitrous subjects in the island of Krk*, J. Nutrition 68, 1959, 647.

⁵⁷ S. Pfeifer i P. Grünwald, *Endemska struma i neka nasljedna svojstva stanovnika otoka Krka*. II jugoslav. simpozij o endemskoj gušavosti, Zagreb, 1961, str. 267).

⁵⁸ D. Kalić-D. Kostić, *Prilog istraživanju duševnih oboljenja na otoku Krku*. Glasnik centralnog higijenskog Zavoda. Beograd 9, 1934, 262).

⁵⁹ B. Gušić, *Djeluju li antropogeografski faktori strumogeno*. II jugoslavenski simpozij o endemskoj gušavosti. Zagreb 1961. str. 127; isti, *Die Rolle des Otologen in der Bekämpfung der endemischen Struma*. Monatschrift f. HNO Wien 97, 1962, 225); isti, *Prilog etnogenezi legradskog kraja*. Legrad, prilog zdravstvenoj analizi jednog naselja. Zdravstvene novine Zagreb 15, 1963, 117.

Zusammenfassung

DER ENDEMISCHE KROPF UND DAS ANSIEDELN DER INSEL KRK

Während einer Schulkinderuntersuchung auf der Insel Krk wurde eine grosse Zahl (56%) von mit Struma behafteter Kinder entdeckt. Spätere Nachuntersuchungen konnten eine Jodkarenz oder strumogene Nahrungseinflüsse ausschliessen. Die Untersuchungen wurden auch auf die Erwachsene Bevölkerung ausgedehnt und das Auftreten der endemischen Struma, auch mit nodösen Formen, in zwei Ortschaften: Polje und Risika in östlichen Teil der Insel festgestellt, (Tab. 1 und 2), wo die Anzahl der Kranken im Jahre 1957. 51% der Bevölkerung umfasste. In einer Ortschaft, Milohnići, aus den westlichen Teil der Insel, die als Kontrollgruppe untersucht wurde, wurden nur 4% Strumabehafteter vorgefunden.

Anhand der historischen Data und der Untersuchungen am Orte selbst wurde die Ansiedelung der Insel von der Slaweneinwanderung bis heute untersucht. Es zeigte sich dass die endemische Struma besonders in jenen Orten vorhanden war, wo durch Generationen hindurch sich eine geschlossene Gessellschaft mit vielen endogamischen Komponenten entwickelt hat. Dass deckte sich mit früheren Erfahrungen die der Verfasser in anderen mit endemischer Struma behafteten Gegenden Jugoslawiens gesammelt hat.

Die grosse Prävalenz der Blutgruppe O gerade in den von der Struma angegriffenen Bevölkerung der Insel war ein weitere Beweiss für eine solche Anschauung. Durch die Unterbrechung der einstigen Isolation und durch eine allgemeine Hebung des Lebensstandardes der einheimischen Bevölkerung verschwand in den letzten 10 Jahren auch das Vorkommen der endemischen Struma vollkommen.

Diese Untersuchungen auf der Insel Krk konnten die von Verfasser schon in seinen früheren Arbeiten über die endemische Struma geäusserte Meinung nur weiter bestätigen dass es sich in allen Fällen eigentlich um eine Schilddrüse handelt, die durch lange Generationen mittels gewisser ständig einwirkender strumogener Noxen ihre Abwehrkraft eingebüsst und dadurch zur Bildung einer Volumenvergrösserung gegriffen hat. Dass es sich dabei um keine vererbliche nicht wieder gutzumachende Krankheit handelt zeigt klar ihr vollkommendes Verschwinden in den letzten Jahren.

KRČKI ZBORNIK

2

**KRK
1971**

KRČKI ZBORNIK

POVIJESNOG DRUŠTVA OTOKA KRKA
PODRUŽNICE POVIJESNOG DRUŠTVA HRVATSKE

SVEZAK 2

Urednički odbor:

dr BRANKO FUČIĆ
PETAR STRČIĆ (glavni urednik)
RIKARD ŽIC
RUDOLF ŽIC

Ovaj je svezak uredio:

PETAR STRČIĆ

Slika na koricama: MILA KUMBATOVIĆ (Motiv grba Omišlja)